

Кипріан (* ? – † після 1623 р.)

Український церковний та культурний діяч, відомий передусім своїми перекладами з грецької мови. Походив, очевидно, з Острожчини. У списку перекладеного трактату Гавриїла Севера “Синтагматікон...”, здійсненого К., вказано прізвисько перекладача “Розв'яніцький”. Це може бути потрактовано в тому сенсі, що він походив із с. Розваж, що неподалік Острога.

У передмові Захарії Копистенського до “Бесід на 14 послань апостола Павла” Іоана Золотоустого, виданих у друкарні Києво-Печерського монастиря 2 квітня 1623 року, про К. сказано, що він “суща от града Острога” (тобто народився чи жив там) і “любомудрствовавши” “въ Єнетіихъ же и Патавиі”, тобто Венеції й Падуї. Також у цій передмові відзначено, що він добре знав грецьку мову.

Перед тим, як продовжити студії за кордоном, К. мусив отримати певні знання на батьківщині. Можливо, освіту здобував у ОА, де міг навчитися грецької мови, а потім вдосконалювати свої знання в Італії, оскільки там існували значні осередки грецистики. І. Мицько припускає, що світське ім'я К. – Кирило, і ототожнює його з відомим діячем Львівського ставропігійного братства Кирилом, який зазнав переслідувань з боку єпископа Гедеона Балабана, а потім змушений був перебратися до Вільна. Правда, таке припущення ґрунтується лише на певній “логіці подій” і не має документального підтвердження.

Наступний епізод у житті К. був пов'язаний із *Дерманським монастирем*. К. стає одним із діяльних членів культурно-освітнього осередку, що виник тут. В Дерманському монастирі він здійснив низку важливих перекладів з грецької мови. Першим дерманським перекладом К. вважається переклад збірки “Пчола”, який був завершений 29 березня 1599 року. Ця збірка була складена у Візантії в

XI ст. й містила близько 2 500 висловів античних авторів, отців церкви, візантійських письменників, уривків із Біблії. Існували переклади “Пчоли” з часів Київської держави, однак К. їх проігнорував. Переклад здійснив, імовірно, з грецького видання 1546 р., опублікованого Конрадом Геснером у Цюріху.

Наступний переклад, що теж гіпотетично пов'язується з іменем К., є трактат “Синтагматікон, або про святі сім таїнств церковних...”. Грецький оригінал цього твору належав Гавриїлу Северу, філадельфійському митрополитові з кафедрою у Венеції. Написаний він був останньої чверті XVI ст., а надрукований у Венеції в 1600 р. Враховуючи “венеціанський епізод” у біографії К., стає зрозумілим його інтерес до цього твору.

“Синтагматікон...” репрезентував нове явище в тогочасній грецькій богословській думці – т. зв. релігійний гуманізм, представники якого намагалися відійти від православного традиціоналізму й використовували логічні побудови латинської теології. У “Синтагматіконі...” широко використовувалися не лише біблійні тексти, а й твори східних отців церкви, візантійських богословів й постанови церковних соборів. Перекладений К. “Синтагматікон...” справив помітний вплив на розвиток української богословської думки, зокрема, це виявилось в творах Петра Могили, Тарасія Земки, Сильвестра Косова та інших.

У лютому 1605 р. К. завершив переклад “Бесід на Євангеліє від Йоана”, автором яких був Іоан Золотоустий. Цей текст раніше перекладався старослов'янською мовою Силуяном, учнем Максима Грека. Однак у Силуянівському перекладі були деякі пропуски. К. же переклав твір в повному обсязі. Дещо пізніше здійснив переклад іншого Золотоустового твору “Бесіди на 14 послань апостола Павла”, що був надрукований у Києво-Печерській лаврі. У передмові до цього друку наводяться певні біографічні свідчення про К. Зокрема, говориться про його перебування на Афоні.

ѿглатѣвъ . яко въвсепіево пачітине
 ѿвертѣлаша цѣло мѣсто . на ежебѣ
 приконхупи прѣстома кто мѣла . се
 бѣ маисаріево прѣтѣво . повѣтвѣоу
 же яко сепетим страдаше въ ража
 тѣное изстоу племе , и тѣто илнѣбѣ
 илнѣвъеще прѣкѣвлшнѣнѣи . Слѣвнн
 жебѣнпремѣно . въѣже въпониѣтѣ
 лнѣшестѣвѣ . и мртѣвѣл въдѣвнѣлаше
 тѣко іоуверн и тѣко іоу еретнѣка неѣ
 ровлша въ сепетнѣю . пролжѣжѣіо сілоп
 тѣкн сѣдѣмнѣнол . дѣвъзыці оуѣлѣ
 пѣмѣл въповѣтѣіоуісѣл , вѣлн . ѿ
 и к . ѿннѣкнѣора . ітнн . ѿ ; повѣтнѣісѣ
 пон . тѣл . дѣ . ѿдрѣтѣволатн прѣіе .
 язьмно грѣшннн . нно іупріанн ,
 лнѣіно мѣіо сѣл . Пнѣл въѣітѣроѣ
 лѣтѣ сепетнѣеѣл роженіа
 дѣф ін ; мѣлѣфѣрѣлѣ .
 нн , дѣл .

У “Совітованії о благочестії”, творі, який з’явився на початку 20-х рр. XVII ст. і, очевидно, належав *Ісакію Борисковичу*, пропонувалося повернути К. з Афона на батьківщину.

Література: Мицько І. З. Острозька слов’яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 94-95; Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898. – С. 274-275; Ясіновський А. Внесок Острозького культурного осередку в розвиток української богословської думки (кінець XVI – початок XVII ст.) // Ковчег. – Ч. 3. – Львів, 2001. – С. 217-227; Podskalsky G. Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft (1453-1821). – München, 1988. – S. 117-180.

Петро Кралюк

Клієнтела князя Василя-Костянтина Острозького

Її творила шляхта, яка визнавала князя *В.-К. Острозького* своїм патроном або лідером, а взамін за свою вірність/лояльність розраховувала на його оборону і милість (фінансову, політичну й іншу підтримку) і була пов’язана з ним у формальний або неформальний спосіб.

Як встановила Н. Яковенко (на прикладі дітей М. Зорі та О. Єрлича), в ОА (а згодом і в Острозькому єзуїтському колегіумі) здійснювалась підготовка кадрів служителів двору *Острозьких*, вочевидь, безкоштовно. Тому цілком вірогідним є навчання багатьох представників клієнтели в цьому навчальному закладі. Її формування розпочалося після смерті батька *В.-К. Острозького*, великого гетьмана литовського Костянтина Івановича (1530). Щоправда, через малолітство княжича, якому на той час виповнилося 4 роки, і активні дії зі збирання спадщини його стар-

шого брата Іллі, при боці останнього опинилася більшість давніх слуг дому. Тільки за два десятиліття після того, внаслідок сприятливих обставин, навколо князя *Василя* почала зосереджуватися потужна група підтримки, і 1550-1570 рр. стали вирішальними для зростання його авторитету і могутності.

Спочатку, після смерті брата Іллі (1539) і поділу батьківщини з його вдовою Беатою Костелецькою і дочкою *Гальшкою* (1541), *В.-К. Острозькому* вдалося повернути половину родових володінь і осілих на них батьківських слуг. У 1550 р. завдяки підтримці всесильного клану Радзивилів князь *Василь*, як маршалок Волинської землі, увійшов до складу великокнязівської ради, а як володимирський староста почав формувати штат місцевого замкового уряду, пізніше трансформованого в гродський суд. Ще один судовий округ – київський – потрапив під контроль *Острозького* у 1559 р., після отримання ним привілею на Київське воєводство. Обіймати уряди в зазначених судах могла виключно місцева шляхта, відтак контингент князівських слуг розширився і вже не обмежувався представниками родів, відданих *Острозьким* з діда-прадіда.

У 1553 р. відбулися знакові події в житті князя, кожна з яких суттєво вплинула на вигляд і розміри його клієнтели. Перша – одруження із Софією Тарновською, дочкою найпотужнішого малопольського магната, великого коронного гетьмана і краківського каштеляна Яна Амора Тарновського († 1561). Несподівана смерть у 1567 р. її брата Яна-Кшиштофа, який не залишив нащадків, дозволила *В.-К. Острозькому* – хоч і не без проблем у вигляді збройної протидії інших претендентів – заволодіти величезними володіннями свого тестя. Клієнтела Тарновських у цей час поділилася на два табори; одна її частина (ймовірно, менша) симпатизувала руському князеві і надалі залишилася йому вірною (Заборовські, Колачковські, Куровські,